

Yükseköğretimde Çevrim-İçi Öğrenme: Sistemde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri*

Fatma Kübra Çelen¹, Aygül Çelik², Süleyman Sadi Seferoğlu³

¹ Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, Ankara

² Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, Ankara

³ Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, Ankara

kcelen@hacettepe.edu.tr, aygulcelik@hacettepe.edu.tr, sadi@hacettepe.edu.tr

Özet

Türkiye, nüfusu hızla çoğalan ve gelişmekte olan bir ülke olarak artan eğitim talebini yeterli düzeyde karşılayamamaktadır. Türkiye'deki yüksek öğretim kurumlarına girmek isteyen gençlerin ancak üçte biri bir yüksek öğretim kurumuna girebilmektedir. Artan eğitim talebini karşılamak için başvurulan çözümlerden birisi uzaktan eğitim programlarının yürütülmesidir. Ön-lisans ve lisans diploması kazandırmaya yönelik programları ile geniş bir kitleye hizmet veren Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi uzaktan eğitim veren kurumların başında gelmektedir. Özellikle son yıllarda birçok diğer üniversitenin de uzaktan eğitim programlarını başarıyla yürüttükleri görülmektedir. Öte yandan uzaktan öğretim adı altında uygulamalar başlatan diğer bazı kurumların bilgi birikimi eksikliği, ulaşılması güç beklentiler, yeterli alt yapının kurulamaması gibi çeşitli nedenlerle henüz sistemlerini oturtamadıkları ve bu nedenle de başarılı olamadıkları ileri sürülebilir. Yükseköğretim kurumları çevrim-İçi öğretimin üstünlüklerini göz önünde bulundurarak uzaktan eğitim çalışmalarına özellikle son yıllarda daha fazla yönelmeye çalışmaktadırlar. Bu durum çevrim-İçi öğrenmenin önemini üniversiteler tarafından da anlaşıldığının bir göstergesi olarak görülebilir. Öte yandan toplumun birçok kurumu tarafından önemsenen ve kaynakların ayrıldığı bir yapılanmanın gelecekte yeterince başarılı olamayacağına ilişkin bir takım kaygılar da gözlenmektedir. Bu çalışmada, çevrim-İçi öğrenme ortamlarında yaşanan sorunların neler olduğu ve yükseköğretimdeki çevrim-İçi öğrenmenin durumu ve geleceği değerlendirilmiştir. Bu amaçla çevrim-İçi öğrenmeyle ilgili olarak gerçekleştirilen araştırmalar incelenmiş ve bu araştırmaların bulgularından hareketle çeşitli çıkarımlarda ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Çevrim-İçi öğrenme, uzaktan eğitim, yükseköğretim, çevrim-İçi öğrenmede sorunlar

Abstract

Turkey, with a large young population, fails to meet people's basic education needs. Every year, only one third of young people, who wish to register a higher education institution, can manage to this. One of the solutions to meet the increasing demand for education would be conducting distance education programs. In fact there is a growing demand for online education services in. Therefore higher education institutions have been offering online programs. For example, Anadolu University Open Education Faculty is one of the institutions that provide distance education programs to a wide range of audience to earn an associate or a bachelor's degree. Besides Anadolu University, especially recently, in other universities distance education programs were successfully carried out. On the other hand, it can be claimed that, distance education programs started in some higher education institutions were not very successful because of different reasons such as lack of experience, lack of necessary infrastructure and lack of necessary academic and technical support. Turkish higher education institutions are increasingly starting new distance education programs every year because of the advantages of online learning. This can be considered as an indicator to show that the importance of online learning is understood by Turkish Universities. On the other hand, some researchers believe that in spite of allocating resources and providing support, this system may not be as successful as expected. The purpose of this study is to investigate problems of online education programs. In addition, the current status and the future of online learning in higher education were examined. Throughout the study, a literature search was conducted, inferences and suggestions were made.

Keywords: On-line learning, distance education, higher education, problems in on-line learning

* Bu çalışma, 9-10 Eylül 2011 tarihlerinde Kayseri'de Erciyes Üniversitesinde düzenlenen "I. Eğitim Bilimleri Öğrenci Araştırmaları Sempozyumu (EBOS-2011)"de "Yükseköğretimde çevrim-İçi öğrenme: Sistemde yaşanan sorunlar ve bu sorunları çözmeye yönelik öneriler" başlığı ile sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

Giriş

Bilgi çok hızlı değişmekte, beceriler eskimekte ancak birçok öğretmen ve hatta eğitim kurumu bu hızla yetişememektedir. Günümüzün istihdam koşulları bireylerin hangi bilgi ve becerilere sahip olmalarının gerektiği konusunda belirleyici bir role sahiptir. Teknolojide hızlı gelişmeler yaşandığı için bireylerin sahip olduğu teknik beceriler de kolayca güncelliğini yitirebilmektedir. Bu tür bilgi ve becerilere ihtiyaç duyan bireylerin bu ihtiyaçlarını karşılamada sürekli, esnek ve kesintisiz eğitimlerin sunulabildiği çevrim-içi öğrenme ortamları etkili bir şekilde kullanılabilir. Bilgisayar ve internetin birlikte kullanılması şeklinde ifade edilebilen çevrim-içi öğrenme ortamları bu ihtiyaçları karşılamaya aday yeni bir eğitim akımı olarak kamuoyunun gündeminindedir (Tuncer ve Taşpınar, 2008). Son yıllarda hem üniversiteler hem de özel sektörde bir takım kuruluşlar toplumda gözlenen bu tür ihtiyaçları karşılamak amacıyla çevrim-içi eğitimler sunmaktadırlar. Üniversitelerde başlatılan e-uygulamalar beraberinde bir takım yeni eğitim ihtiyaçlarını da gündeme getirmiştir.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmada, çevrim-içi öğrenmenin ne olduğu ve iyi bir çevrim-içi öğrenme ortamının özellikleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca, çevrim-içi öğrenmenin önündeki engeller incelenerek yükseköğretimdeki çevrim-içi öğrenmenin durumunun ve geleceğinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Öte yandan yüz yüze ve çevrimiçi öğrenme arasında dengeyi sağlayacak bir yapıya sahip olması nedeniyle çevrimiçi öğrenmenin etkililiğinin artırılmasında alternatif bir yaklaşım olarak harmanlanmış öğrenme konusu da incelenmiştir. Bunun yanında ayrıca, çevrim-içi öğrenme sisteminde yaşanan sorunlara değinilerek bu sorunları çözmeye yönelik önerilere yer verilmiş, yükseköğretimdeki çevrim-içi öğrenmenin durumu ve geleceği değerlendirilmiştir.

Çevrimiçi Öğrenme

Çevrim-içi eğitim, öğrenme-öğretme etkinliklerinin ve hizmetlerinin öğrenenlere bilgisayar (ağları) desteğiyle sunulduğu bir öğrenme biçimini ifade eder (Çalışkan, 2002). Öğrenmeyi toplumsal bir etkinlik biçiminde tanımlama eğilimi özellikle toplumsal öğrenme yaklaşımlarının da desteği ile öğrenme toplulukları anlayışının ve uygulamasının gelişmesine yol açmıştır. Öğrenme topluluğu, tüm üyelerinin incelenen olguyu ya da nesneyi anlamak için bütünleşik bir çaba gösterdiği bir topluluktur. Öte yandan, yeni iletişim teknolojileri özellikle İnternet insanların bir araya gelmelerine olanak sağlayarak farklı gereksinimlerini gidermelerine yardımcı olmuştur. Öğrenme toplulukları da bu iletişim olanağından yararlanarak çevrim-içi öğrenme toplulukları ya da sanal öğrenme toplulukları adını almışlardır (Palloff ve Pratt, 1999).

Çevrim-içi Öğrenme Ortamlarının Özellikleri

Çevrim-içi eğitimde gerçekleşen öğrenmelerin nitelikli olması oldukça önemlidir. Bu nedenle öğrenme süreçleri tasarlanırken bu sürece etki eden birçok unsur birlikte düşünülmelidir (Tuncer ve Taşpınar, 2008). Çevrim-içi ortamlar, öğrenenlerin etkin bir şekilde öğrenme sürecinin içine çekildiği, değişik seçenekler karşısında kararlar vermek

durumunda olduğu ve bunun sonucunda değişik etkinliklere katıldığı ortamlar olarak düşünülmelidir. Çevrim-içi eğitimde sunulan ders materyalleri öğrenenlerin pasif ekran izleyicileri olmaktan kurtaran türden olmalıdır. Hazırlanan sayfalarda dersin geneline ilişkin bilgiler yer almalı, öğrenmenin sonunda kazanılacak yeterlikler sıralanmalı, dersin başlangıcından bitimine değin tüm etkinlik ve sorumlulukların sıralandığı bir takvime yer verilmelidir. Ayrıca içerikle ilgili diğer kaynaklara bağlantılar sağlanmalı, ilgili diğer adreslere yer verilmeli, benzer ve değişik yaklaşımlara, görüş açılarına ulaşılabilecek ek bilgiler sağlanabilmelidir. Bu süreç, derslerin sürecin ilk aşamasında ayrıntılı ve düzenli bir şekilde planlanmasını gerektirecektir (Çalışkan, 2002). Öte yandan çevrim-içi alan uzmanları, başarılı bir çevrim-içi öğrenme topluluğu oluşturmada ve devamlılığını sağlamada dikkat edilmesi gereken bir takım ilkelerin önemine dikkat çekmektedirler. Bu ilkeler aşağıdaki şekilde özetlenebilir (Aydın, 2002a):

- *Sık iletişim kurmak*
- *Açık etkileşime girmek*
- *Sınıf dışı etkileşim için alan yaratmak*
- *Etkileşimi kolaylaştıracak araçları kullanmak*
- *Etkileşimi yandan yönlendirmek*
- *Yapıcı öğrenme yaklaşımlarını uygulamak*
- *Destek sistemlerini düşünmek*

Aydın'ın (2002a) çevrim-içi öğrenme ortamı için belirlemiş olduğu özellikler bilişsel buradalık, öğretme buradalığı ve toplumsal buradalık kavramlarıyla da açıklanabilir. Garrison, Anderson ve Archer (2000)'e göre çevrim-içi öğrenme ortamlarında üç buradalık kavramının yeterli düzeylerde olması durumunda derin ve anlamlı öğrenme sonuçlarına ulaşılması mümkün olabilecektir. Toplumsal buradalık bir insanın başka insanlarla sosyal bir ortamda var olma duygusu olarak ele alınabilir. Ciddi öğrenmeler, eleştirel düşünme yeteneğinin geliştirilmesini sağlayan çevrelerde gerçekleşebilir. Bilişsel buradalık ise, belirli bir içeriğin çalışılarak tanımlanması temeline dayanır. Bu nedenle ortam ve içerikle ilgili tasarımların iyi yapılmış olması öğrenme çıktıları açısından önem arz etmektedir. Öğretme buradalığı ise anında dönütler verilerek öğretmenin varlığı temeline dayanır. Öğretme buradalığı, tasarım ve düzenleme, konuşmayı kolaylaştırma ve doğrudan öğretim bileşenlerinden oluşur. Bir çevrimiçi ortamın başarılı olabilmesi için bu üç buradalık kavramına uygun bir şekilde tasarlanmış olması gerekir.

Çevrim-içi Öğretim Uygulamalarına İlişkin Çalışmalar

Alanyazında çevrim-içi öğretim uygulamalarının etkililiği ile ilgili yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Örneğin Tanyıldızı ve Semerci (2005) gerçekleştirdikleri çalışmada çevrim-içi eğitim uygulamalarına ilişkin öğretim elemanı ve öğrenci görüşlerini belirlemişlerdir. Bu araştırmanın bulgularına göre, öğretim elemanlarının çevrim-içi eğitim uygulamalarının başarılı sonuçlar ortaya çıkardığını düşündükleri anlaşılmaktadır. Öğretim elemanları ayrıca, çevrim-içi eğitim uygulamalarının geleneksel öğretime destek olabileceği yönünde görüş bildirmişlerdir. Ancak, öğretim elemanları, çevrim-içi eğitim uygulamalarının sınıf içi öğretimden daha fazla zaman aldığını da belirtmişlerdir. Öte yandan öğrenciler ise çevrim-içi eğitim uygulamalarının geleneksel öğretimden daha etkili olmadığı şeklinde görüş belirtmişlerdir.

Suanpang, Petocz ve Kalceff (2004) 112 tanesi çevrim-içi ve 118'i geleneksel öğrenen olmak üzere toplam 230 gönüllü öğrencinin katılımıyla gerçekleştirdikleri ve 16 hafta süren araştırmalarında *zaman* (önce ve sonra), *biçim* (geleneksel ve çevrim-içi) ve *yer* (kampus ve uzaktan) olmak üzere üç bağımsız değişken arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırma

bulgularında önemli hususlara dikkat çekilmiştir. Örneğin, verilen eğitim sonrasında “etki, bilişsel beceri, değer ve kolaylık” bakımından geleneksel ve çevrim-içi öğrenciler karşılaştırılmıştır. Bulgulara göre çevrim-içi eğitilen öğrencilerin öğrenme çıktıları geleneksel eğitim alan öğrencilerinkinden yüksek çıkmıştır. Ayrıca, öğrenci davranışlarının çevrim-içi öğrenme ile her dört boyutta pozitif yönde geliştiği görülmüştür.

Sanal öğrenme çevrelerinin öğrenci başarısı ve tutumlarına etkisini belirlemek amacıyla Atıcı (2004) tarafından yapılan bir araştırmada sanal öğrenme çevrelerinin geliştirilmesinde öğrenci denetiminin esas olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca sanal öğrenme çevrelerindeki iletişim boyutlarının (öğretmen-öğrenci, öğrenci-öğrenci) önemine vurgu yapılarak, sanal öğrenmenin öğrencilerin istenenden ve belirlenenden daha fazla ve farklı yönlerini geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Özmen (2001), eğitimde sanal sınıf uygulaması konulu araştırmasında bir kaç hususa dikkat çekmiştir. Bu noktalardan birisi, sanal sınıflardaki tartışma ortamlarının yarattığı etkiyle ilgilidir. Örneğin, bulgulara göre sanal sınıflarda tartışmalara katılım daha yüksek, öğrenci dayanışması daha belirgindir. Öğretmen-öğrenci, öğrenci-öğrenci mesajları öğrencilerin dönem boyunca dersten kopmamalarını sağlamıştır. Buna karşın uygulamalar çok zaman almıştır.

Erdoğan, Erkoç ve Göktimur’un (2006) çalışmasında açık lise, açık öğretim fakültesi ve İstanbul’daki bazı örgün yüksek öğretim kurumları öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik tutumları incelenmiştir. Araştırma bulguları, yüksek öğretimdeki uzaktan eğitim sistemlerinde yeterli ve etkili sonuçların alınabilmesi için, hedef kitlenin demografik özelliklerinin ve uzaktan eğitime yönelik ilgi ve tutumlarının iyi belirlenmiş ve sistemin öğrencinin gereksinimlerine uygun bir şekilde tasarlanmış olmasının gerekli olduğunu göstermektedir.

Öte yandan yeniliğin yaygınlaşması kuramı ile teknoloji kabul modeline algılanan sistem niteliği ve bilgisayar öz-yeterliği değişkenlerini de ekleyen Chang ve Tung (2008), öğrencilerin çevrim-içi uzaktan eğitim ortamlarını kullanma eğilimlerini incelemişlerdir. Buna göre, “öğrencilerin bilgisayar öz-yeterlik algıları” ile “dersin web sitesinin kendi tercihlerine uyumlu olabilmesi, yararlı olması, kullanım kolaylığı ve niteliği konusundaki görüşleri”nin çevrim-içi uzaktan öğrenme ortamlarını tercih etmelerinde önemli etmenler olduğu gözlenmiştir. Benzer şekilde, Venkatesh ve Davies (1996), uzaktan öğrenme ortamlarının öğrenciler tarafından yararlı olarak algılanabilmesi için, ortamı kolay kullanabilmelerinin önemli olduğunu belirtmişlerdir.

Çevrim-içi öğrenme ortamlarında öğrenme-öğretme süreçleriyle ilgili olarak yaşanabilecek engelleri aşmak amacıyla harmanlanmış öğrenme bir alternatif olabilir. Karma öğrenme olarak da adlandırılan harmanlanmış öğrenme uluslararası alanyazınında “blended”, “hybrid” veya “mixed” olarak bilinmektedir. Bu öğrenme ortamı geleneksel yüzyüze öğrenme ortamının çevrim-içi teknolojilerle desteklenmesi veya çevrim-içi eğitim materyalleriyle zenginleştirilmesi yani harmanlanması olarak tanımlanabilir (Driscoll, 2002; Graham, 2006; Gray, 2006; Lindsay, 2004, Uluyol ve Karadeniz, 2009). Harmanlanmış öğrenme, çevrimiçi öğrenme ile yüz yüze öğrenmenin etkili özelliklerini bünyesinde barındırarak çevrim içi erişim ile yüz yüze etkileşim arasındaki uyumlu dengeyi sağlamaktadır.

Çevrim-içi Öğrenmenin Önündeki Engeller

Çevrim-içi öğrenme ortamlarıyla ilgili olarak gerçekleştirilen çalışma bulguları bu ortamların çeşitli üstünlüklerine dikkat çekmektedir. Ancak gözlenen artılarına karşın gerekli

özen gösterilmediğinde öğrenme sürecinde çeşitli zorlukların yaşanması da söz konusu olabilmektedir. Kaya'ya (2002) göre bu zorluklar:

- Çevrim-içi eğitim alabilmek için asgari bir bilgisayar kullanma bilgi ve becerisine sahip olunmasının gerekmesi,
- Öğrencinin kendi kendisini disipline ederek motive olması ve düzenli olarak çalışmasının gerekmesi,
- Etkili bir öğrenci-öğretmen ilişkisinin kurulmasının geleneksel ortama göre daha uzun sürebilmesi

şeklinde sıralanabilir. Aydın (2002b) ise çevrim-içi eğitim etkinliklerinin çoğunda, öğretim elemanının ders notlarını ağ üzerinde yayımladıktan sonra, öğrenme sürecinde başat bir yönetici rolü üstlendiğini belirtmektedir. Palloff ve Pratt da (1999) benzer düşünceleri paylaşmaktadırlar. Palloff ve Pratt'a göre öğrencilere çoktan seçmeli ya da doğru-yanlış türü sorular sorulmakta ve böylece etkileşim sağlanmaya çalışılmaktadır. Öğrencilerin arasındaki etkileşime ise fazla önem verilmemekte ya da bu etkileşimde de liderliği öğretim elemanı üstlenmektedir. Tartışmaya açık olmayan kapalı sorular sorularak, öğrenciler bunlara ilişkin anlamsız tartışmalara zorlanmaktadır. Çoğunlukla, geribildirim ya çok gecikmeli ya da hiç verilmemektedir. Başka bir deyişle, öğrenme-öğretme sürecinin öğrenen odaklı olmasına izin verilmemektedir. Bunların yanı sıra genel olarak uzaktan eğitimin önemli sınırlılıkları içinde yer alan yalnızlık duygusunun oluşumuna yol açmak ve toplumsal becerilerin gelişimini engellemek, günümüz çevrim-içi uygulamaları için de geçerliklerini korumaktadır. Aynı bağlamda Palloff ve Pratt, çevrim-içi öğrenme topluluklarının, çevrim-içi öğrenmenin gerçekleşmesinde temel koşul olduğunu ve çevrim-içi eğitim veren ya da tasarımı yapanların bu toplulukları oluşturmak ve devamlılığını sağlamakla yükümlü olduklarını vurgulamaktadır.

Çevrim-içi öğrenme ortamların en önemli bileşenlerinden birisi öğretmenlerdir. Başka bir ifadeyle ortamın başarılı olmasında öğretmenlerin önemli işlevleri bulunmakta ve bu yüzden göz ardı edilmemeleri gerekmektedir. Bu nedenle de birçok kurum, uzaktan öğretim ve çevrim-içi eğitim vermek isteyen öğretmen ya da öğretim elemanlarına ihtiyaç duydukları her tür desteği sağlama konusunda tereddüt göstermemektedir. Ancak, birçok uzman özellikle çevrim-içi eğitimde öğrenmenin rolünün değiştiğini, bilgiyi sunan ve süreci kontrol eden kişi konumundan sıyrılıp öğrenme sürecini izleyen ve kolaylaştıran kişi rolü üstlenmesi gerektiğini belirtmektedirler. Bu nedenle de öğretmen ya da öğretim elemanlarının özellikle bu konuda eğitilmeleri ve desteklenmeleri gerektiği vurgulanmaktadır (Aydın, 2002b).

Gökdaş ve Kayri (2008), Türkiye'de çevrim-içi öğretim konusunda ciddi girişimlerin olduğunu belirtmektedirler. Örneğin, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin web tabanlı uzaktan eğitim uygulamaları, MEB ve Açık Öğretim Fakültesinin uygulamaları, Bilkent Üniversitesi'nin New York on Air projesi, İstanbul Üniversitesi ile Harran Üniversitesi işbirliği ve Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Merkezinde (ANKUZEM) gerçekleştirilen lisans tamamlama programları, Fırat Üniversitesi ve Sakarya Üniversitesi'nin çalışmaları bunlardan bazılarıdır. Gökdaş ve Kayri bu ciddi girişimlere karşın, uygulamaların özellikle bilişim teknolojilerinde günümüzde yaşanan hızlı gelişmeler dikkate alındığında yetersiz bir görünüm oluşturmakta olduklarını ifade etmektedirler. Öte yandan her ne kadar ciddi projelere imza atılmış olsa da bunların topluma yansımalarının yaşanan çeşitli sorunlar nedeniyle özlenen boyutlarda olmayabildikleri belirtilmektedir. Bu saptamalara benzer değerlendirmeler Türkiye Bilişim Şurasında da dile getirilmiştir. e-Öğrenme bağlamında değerlendirildiğinde Türkiye'de uzaktan eğitim uygulamaları için Türkiye Bilişim Şurası Raporu (2002)'nda vurgulanan üç temel sorunun söz konusu olduğu ileri sürülebilir. Raporunda bu sorunlar özetle:

- Kalite ve standardizasyon yetersizliği
- Kurumsallaşamama ve marka olamama
- Yaygınlaşamama, olarak sıralanmaktadır.

Aynı raporda uzaktan eğitimin yaygınlaşmamasındaki temel sorunlar ise:

- *İnternet altyapısındaki eksiklik*
- *Mevzuatın yetersizliği*
- *Alana özgü teşviklerde istenen düzeyin yakalanamaması*
- *Bu alana yönelik ARGE yatırımlarının azlığı*
- *Kamuoyu oluşturulamaması*
- *Karar vericilerin konuyla ilgili olarak yeterince bilgilendirilememeleri*
- *Gereksinim duyulan teknik insan gücünün yetersizliği, olarak vurgulanmaktadır (Türkiye Bilişim Şurası Raporu, 2002).*

Tuncer ve Taşpınar (2008), çevrim-içi eğitimin günümüzdeki durumunu betimlemek amacıyla çeşitli araştırmaların gerçekleştirildiğini ancak buna rağmen henüz somut bir eğilimin oluşmadığını belirtmektedir. Birçok araştırmada sorunların varlığının öne çıktığı göze çarpmaktadır. Karşılaşılan problem alanlarını değerlendiren Tuncer ve Taşpınar'a göre problem alanları aşağıdaki şekildedir:

- *Öğrenci Özelliklerinden Kaynaklanan Problemler: Öğrencilerin karşılaştıkları problemler esneklik talebi, kültürel ve zaman farklılıkları ve kişisel durumlarla ilgilidir.*
- *Kurumsal Problemler: Uzaktan eğitimin kurumsal özellikleri ile ilgili problemler uzaktan öğretimin desteklenmesi ve tanınması, katı yönetim ve eğitimin organizasyon boyutunda yoğunlaşmaktadır.*
- *Uzaktan Eğitimin Mali Boyutu: Mali boyut kullanılacak kitle iletişim araçlarını ve dolayısıyla öğrenenleri etkilemektedir.*
- *Öğretmenlerin Nitelikleri: Uzaktan eğitim kaliteli materyallerin hazırlanması, uygun öğrenme çevrelerinin yaratılması, iletişim ve sunu gibi pek çok açılardan uzmanlık gerektirmektedir.*

Günümüz çevrim-içi öğrenme ortamlarında gözlenen bu sorunları çözmeye yönelik yapılacak düzenlemelerle, çevrim-içi öğrenme ortamlarının etkiliği ve bu öğrenme ortamlarına katılma oranını arttırabilir.

Yükseköğretimde Çevrim-içi Öğrenme ve Öğretmenin Geleceği

Gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye'de artan nüfusa paralel bir eğitim hizmeti sunulmamaktadır. Başka bir ifadeyle, Türkiye'de eğitim talebi yeterli düzeyde karşılanamamaktadır. Yüksek öğretim kurumlarına girmek isteyen gençlerin ancak üçte biri bir yüksek öğretim kurumuna girebilmektedir. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi önlisans ve lisans diploması kazandırmaya yönelik programları ile hizmet verdiği kitleyi arttırmayı hedeflemektedir. Diğer bazı kurumlar da uzaktan öğretim adı altında uygulamalar başlatmayı hedeflemek ile birlikte yeterli bilgi birikimine sahip olmadıkları, ulaşılması güç beklentiler içine girdikleri, yeterli alt yapıyı kurmadan başlamayı düşündükleri gibi çeşitli nedenlerle henüz başarılı olamamışlardır (Aydın, 2002b).

Tuncer ve Taşpınar (2008) bir tek modelin eğitim kurumlarını ve özellikle yükseköğretim kurumlarını geleceğe sürükleyemeyeceğinin kesin olduğunu belirtmektedir. Tuncer ve Taşpınar'a göre eğitim gelecekte uzaktan yürütülecektir. Fakat eğitim kurumları da farklılaşacak ve eğitim daha geniş kitlelere sanal olarak sunulacaktır. Çevrim-içi eğitimin gelecekteki durumu öğretim ve öğrenimdeki başarı, geçerlik, öğretimin psikolojik, felsefi ve sosyal dinamikleriyle uyum gibi pek çok açılardan zaman içinde sorgulanmasıyla ortaya konacaktır.

Üniversiteler yükseköğretimde öğretimi iyileştirmek için bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımlarını incelemeye artan bir şekilde önem vermektedirler. İletişim ve bilgi teknolojilerinin öğretimdeki değerleri tartışılmaya devam etmekle beraber bu teknolojilerin gelişmesi ve tüm dünyada yaygınlaşması eğitimin uluslararası düzeyde sunulmasında daha iyi ve esnek bir ortam olmasına olanak sağlamaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojileri uzak

mesafeler arası iletişim engellerini İnternet vasıtası ile aşmakta ve bu yönde yatırım yapanlara eğitim ihracatını kolaylaştırmaktadır (Ersoy ve Acartürk, 2008). İnternet sadece bilgiye ulaşma aracı değil ayrıca etkili bir öğrenme ortamıdır. Artan sayılardaki çevrim-içi eğitim programları ve sanal üniversiteler de bunun bir göstergesi olarak görülebilir. Üniversitelerin bilgi ve iletişim teknolojilerine önem verip çevrim-içi eğitim altyapılarına yatırım yapmalarına vesile olan durumlar da şöyle sıralanabilir (Howell ve Williams, 2003):

- *Yükseköğretime olan ihtiyacın ve talebin artması,*
- *Yükseköğretim alanların profillerinin değişmesi,*
- *Öğrencilerin durumlarına uygun ders veya program arayışına giriyor olması,*
- *Geleneksel yerleşke anlayışının değişmesi ve kâr öncelikli eğitim kurumlarının sayısının artması,*
- *Öğretimin daha öğrenci merkezli, doğrusal olmayan ve öğrenci yönetimli hale gelmesi,*
- *Akademik vurgunun ders bitirmekten çok yeterliliğe önem vermesi,*
- *Yükseköğretime akan kaynakların azalması ve kurumların ortak arayışına girmesi,*
- *Teknolojinin çok yönlü ve yaygın hale gelmesi*
- *İnternet kullanımındaki hızlı artış,*
- *Yaşam boyu öğrenimin rekabet için gerekli hale gelmesi,*
- *Daha çok dersin çevrim-içi öğrenme kapsamına alınması,*
- *Uzaktan eğitimde İnternetin baskın ortam haline gelmesi,*
- *Uzaktan ve yerel eğitim arasındaki farkın azalmaya başlaması.*

Etkili çevrim-içi öğrenme ortamları oluşturmak için bu durumlar bir bütünlük içinde değerlendirilmeli ve çevrim içi öğrenme ortamlarını tasarlama sürecinde dikkate alınmalıdır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkili kullanımı toplumlar arasında gelişmişlik farkının önemli göstergelerinden birisi durumundadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yüksek öğretimde kaliteyi artırma, esneklik sağlama, farklı öğrenme ihtiyaçlarını karşılama ve etkililik gibi konularda farklılık yaratma potansiyeli bulunmaktadır. Günümüzde bilgisayar okuryazarı olan öğrenci sayısı hızla artmakta ve üniversiteler de yeni teknolojilerin öğretimi etkili hale getirme potansiyelinin farkına varmaktadır. Yüksek öğretim kuruluşları hemen her alanda değişimin ve dönüşümün bir sembolü haline gelen internet ve bilgisayar teknolojilerine bir eğitim-öğretim aracı olarak bakmakta ve eğitimin amaçları doğrultusunda onlardan yararlanmaktadırlar.

Öte yandan İnternet temelli eğitimin özel bir uzmanlık alanı olduğu, bu teknolojilerin uygulanmasının tek başına başarının garantisi olamayacağı, sürecin yapılandırılmasında çeşitli boyutların dikkate alınmasının gerektiği unutulmamalıdır. Bu durum dikkate alınmadığında özellikle de tasarım ve uygulama aşamalarında bazı sorunlarla karşılaşılması söz konusu olabilmektedir. Ayrıca çevrim-içi verilen eğitimlerin bilinir olması, sunduğu hizmetlerin niteliği, öğrenci profili, kurumdan beklentiler, eğitici kadrosunun durumu ve kurumun genel olarak kurumsal kimliği gibi konularda gözlenen kaygılar olabilmektedir.

Değişen ve gelişen günümüz toplumlarında bazı bireylerin uzaktan eğitim dışında bir sistemi kullanarak eğitim alma şansı olmayabilir. Öte yandan özellikle yüksek öğretim kapılarında bir yüksek öğretim programına girmeyi bekleyen çok sayıda öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrencilere nitelikli ve aynı zamanda daha az maliyetli bir eğitim verilmesi için uzaktan eğitim sistemleri kullanılabilir. Ateş ve Altun'un (2008) belirttiği gibi uzaktan eğitime dönük uygulamalar, öğrencilere zaman ve mekândan bağımsız, daha esnek ve etkileşimli öğrenme olanakları sunabilecektir. Ancak rastgele uygulamaların yapılması yerine, bu konuda ne tür uygulamaların yapılabileceği araştırılmalı ve hedef kitleye uygun çözümler üretilmelidir. Öte yandan uzaktan eğitim hizmetlerinin sunulması sürecinin etkili ve verimli olabilmesi için hem hizmeti sunan tarafta bulunan öğretim elemanlarının hem de hizmeti alan

grup olan öğrencilerin bilgisayar becerilerinin geliştirilmesi ve bu konuda desteklenmeleri büyük önem taşımaktadır. Çevrim-içi öğrenme ortamlarıyla ilgili olarak yapılan araştırmalar durumun pek de iç açıcı olmadığını göstermektedir. Çevrim-içi öğrenme ortamları gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde giderek artan bir şekilde araştırma ve uygulama alanı bulmasına rağmen, Türkiye'deki örgün yüksek eğitim kurumlarında yeterli düzeyde ilgi çekmemektedir (Özkök, 2009).

Çevrim-içi eğitim uygulamaları İnternet teknolojileri geliştikçe ve yaygınlaştıkça daha da artmaktadır. Yükseköğretim kurumları çevrim-içi öğretimin sağladığı üstünlükleri göz önünde bulundurarak uzaktan eğitim çalışmalarına daha fazla yönelmeye eğilimindedirler. Uzaktan yüksek lisans programlarının kurulması çabaları çevrim-içi eğitimin olanaklarından bu düzeyde daha etkili bir şekilde yararlanılmasına zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda, nitelikli çevrim içi öğrenme ortamları sunan ve sunmayı planlayan üniversitelerin; bilgi ve iletişim teknolojilerinin bu sistemde etkili bir şekilde kullanılabilmesi için gerekli olan alt yapıyı iyi kurmalarının ve bu konuda gerekli olan harcamalardan kaçınmalarının önemli olduğu söylenebilir.

Bunun yanı sıra öğrenme-öğretme süreçlerinde etkili sonuçların alınabilmesi için öğrencilerin uzaktan eğitime yönelik ilgi ve tutumlarının iyi belirlenmiş olması ve sistemin öğrencilerin gereksinimlerine uygun bir şekilde tasarlanmış olması da gerekmektedir. Öğrenenlerin öğrenme-öğretme süreçlerine etkin bir şekilde katılıyor olmaları kalıcı öğrenmelerin gerçekleşmesi açısından önemlidir. Çevrim-içi öğrenme etkinliklerinin etkili olabilmesi için de anahtar kavramın etkileşim olduğu söylenebilir. Öte yandan öğrenenlerin etkileşim durumlarını etkileyen bir dizi değişken bulunmaktadır. Bu değişkenlerden birisi, son yıllarda alanyazında üstünde çokça konuşulan ve etkileşim konusuna yeni bir boyut kazandıran toplumsal buradalık kavramıdır. Toplumsal buradalık algısı, başka insanlarla toplumsal bir ortamda var olma duygusu veya kendini gösterme derecesi şeklinde tanımlanabilir. Bu tanımlamadan hareketle öğrenenlerin kendi aralarındaki etkileşimin yüksek olduğu durumlarda toplumsal buradalık duygusunun da yüksek olabileceği söylenebilir (Seferoğlu, Doğan ve Duman, 2011). Toplumsal buradalık algısının yüksek olması da etkili öğrenmelerin gerçekleşmesini sağlayacaktır. Bu nedenle de etkili bir çevrimiçi ortamın tasarlanmasında bu durumun göz önünde bulundurulmasının önemli olduğu söylenebilir.

Uzaktan eğitimle ilgili yapılan çalışmalar, çevrimiçi öğrenme ortamlarında öğrenen özellikleri ve beklentilerine gerekli özen gösterilmediğinde öğrenme sürecinde zorluklar yaşanabildiğini göstermektedir. Bununla birlikte, öğrencilerin temel bilgisayar kullanma bilgi ve becerisine sahip olmaları, bilgisayar özyeterlik algılarının yüksek düzeyde olması ve kendi öğrenmeleriyle ilgili sorumluluk almaları çevrim-içi öğrenme ortamlarının başarılı olmasında belirleyici olan diğer değişkenlerdir.

Bütün bunlara ek olarak çevrim-içi ortamların yaygınlaşmamasının önündeki engeller de çözüme kavuşturulmalıdır. Örneğin, internet altyapısındaki eksiklik, konuyla ilgili mevzuatın yetersizliği, alana özgü teşviklerde istenen düzeyin yakalanamaması, bu alana yönelik ARGE yatırımlarının azlığı, bu konuda bir kamuoyunun oluşturulamamış olması, karar vericilerin konuyla ilgili olarak yeterince bilgilendirilmemiş olmaları, gereksinim duyulan teknik insan gücünün yetersizliği vb gibi sorunların çözüme kavuşturulması yönünde ilgili kurumlarca gerekli çabalar gösterilmelidir.

Kaynakça

- Anderson, T., & Elloumi, F. (2004). *Theory and practice of online learning*, Athabasca University: Canada.
- Ateş, A. ve Altun, E. (2008). Bilgisayar öğretmeni adaylarının uzaktan eğitime yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3), 125-145.
- Atıcı, B. (2004). *Sosyal bilgi inşasına dayalı sanal öğrenme çevrelerinin öğrenci başarısı ve tutumlarına etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Elazığ.
- Aydın, C. H. (2002a). *Çevrimiçi (Online) öğrenme toplulukları*. Açık ve Uzaktan Eğitim Sempozyumu. Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, Eskişehir.
- Aydın, C. H. (2002b). *Uzaktan eğitimin geleceğine ilişkin eğilimler*. Açık ve Uzaktan Eğitim Sempozyumu. Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, Eskişehir.
- Chang, S. C., & Tung, F. C. (2008). An empirical investigation of students' behavioural intentions to use the online learning course websites. *British Journal of Educational Technology*, 39(1), 71–83.
- Çalışkan, H. (2002). *Çevrimiçi eğitimde öğrenci etkileşimi*. Açık ve Uzaktan Eğitim Sempozyumu, Anadolu Üniversitesi, Açık öğretim Fakültesi.
- Driscoll, M. (2002). Blended learning: Let's get beyond the hype. IBM Global Services (*E-learning*, March 1, 2002). [Çevrim-içi: http://www-07.ibm.com/services/pdf/blended_learning.pdf], Erişim tarihi: 10 Kasım 2011.
- Erdoğan, Y., Erkoç, M. F. ve Göktimur, M. (2006). *Farklı öğretim kurumlarındaki öğrencilerin uzaktan eğitime yönelik tutumları*. 15. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, 13-15 Eylül 2006, Muğla Üniversitesi, Muğla.
- Ersoy, A. F. ve Acartürk, C. (2006). Uluslar arası çevrimiçi yüksek öğretim ve Türkiye'nin durumu: Üniversite bilgi işlemlerine öneriler. Akademik Bilişim Pamukkale Üniversitesi, Denizli
- Gökdaş, İ. ve Kayri, M. (2005). e-Öğrenme ve Türkiye açısından sorunlar ve çözüm önerileri, *Yüzüncüyıl Üniversitesi Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2).
- Graham, C. R. (2006). Chapter one: Blended learning systems. Definition, current trends, and future directions. In C. J. Bonk, & C. R. Graham (Eds.). *The handbook of blended learning: Global perspectives, local designs*, pp. 3-21. [Çevrim-içi: http://media.wiley.com/product_data/excerpt/86/07879775/0787977586.pdf], Erişim tarihi: 10 Kasım 2011.
- Gray, C. (2006). Blended learning: Why everything old is new again-but better. American Society for Training & Development. Learning Circuits. ASTD's Source for E-Learning. [Çevrim-içi: http://www.astd.org/LC/2006/0306_gray.htm], Erişim tarihi: 10 Kasım 2011.
- Howell, S. L., Williams, P. B., & Lindsay, N. K. (2003). Thirty-two trends affecting distance education. *Online Journal of Distance Learning Administration*, 6(3), 2-16.
- Kaya, Z. (2002). *Uzaktan eğitim* (1.Baskı). Ankara: Pagem A Yayıncılık.
- Lindsay, E. B. (2004). The best of both worlds: Teaching a hybrid course. *Academic Exchange Quarterly*, 8(4). [Çevrim-içi: <http://www.rapidintellect.com/AEQweb/cho2738z4.htm>], Erişim tarihi: 10 Kasım 2011.
- Özkök, A. (2009). *Çevrim-içi öğrenme ortamlarında disiplinlerarası yaklaşım*. Akademik Bilişim 2009, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa.
- Özmen, Ş. (2001). *Eğitimde sanal sınıf uygulamaları ve sonuçları*. İnet-tr 2001. [Çevrim-içi: <http://inet-tr.org.tr/inetconf7/bildiriler/89.doc>], Erişim tarihi: 18 Ocak 2011.

- Palloff, R. M., & Pratt, K. (1999). *Building learning communities in cyberspace: Affective strategies for online classroom*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Seferoğlu, S. S., Doğan, D. ve Duman, D. (2011). Toplumsal buradalık algısı ve çevrimiçi ortamlarda bu algının artırılması. İçinde, B. B. Demirci, G. T. Yamamoto ve U. Demiray (Ed.). *Türkiye 'de e-öğrenme: Gelişmeler ve uygulamalar II, Bölüm 4*, ss. 37-60. İstanbul.
- Suanpang, P., Petocz, P., & Kalceff, W. (2004). *Student attitudes to learning business statistics: Comparison of online and traditional methods*. [Çevrim-içi: <http://www.ifets.info>], Erişim tarihi: 18 Ocak 2011.
- Tanyıldızı, M. ve Semerci, Ç. (2005). Çevrimiçi eğitim uygulamalarına ilişkin öğretim elemanı ve öğrenci görüşlerinin belirlenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 192-216.
- TBŞ. (2002). *Bilgi toplumuna doğru. Taslak rapor*. Eğitim çalışma grubu (Editör: Sevgi Korkut). Türkiye Bilişim Şurası. 10-12 Mayıs 2002. Ankara.
- Tuncer, M. ve Taşpınar, M. (2008). Sanal ortamda eğitim ve öğretimin geleceği ve olası sorunlar. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 125-144.
- Uluyol, Ç. ve Karadeniz, Ş. (2009). Bir harmanlanmış öğrenme ortamı örneği: Öğrenci başarısı ve görüşleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, VI(1), 60-84. [Çevrim-içi: http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/cilt_VI/haziran/s_karadeniz.pdf], Erişim tarihi: 10 Kasım 2011.
- Venkatesh, V., & Davis, F. D. (1996). A model of the antecedents of perceived ease of use: development and test. *Decision Sciences*, 27(3), 451-481.